

УДК 336.3

Пасічник Т.П.,
 викладач кафедри економіки та обліку господарської діяльності
 Нововолинський факультет
 Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ, ПРОГНОЗ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Існування дефіциту державного бюджету, що покривається здебільшого за рахунок зовнішніх державних позик, спричиняє стрімке зростання державного боргу та зниження економічної безпеки нашої держави. Високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, непевна ситуація з рефінансуванням накопичених боргів і посилення тиску боргових виплат на державні фінанси загострюють проблеми боргової стійкості й потребують вжиття невідкладних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення зовнішнього боргу у фінансовій системі України зумовило постійну увагу дослідників до різних його аспектів. Питання щодо управління та обслуговування зовнішнього державного боргу вивчали: Т. Богдан [2], В. Лановий [5], Н. Печенюк [7], Л. Сідельникова [9], І. Форкун [10] та ін.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених, слід зауважити, що існує потреба в подальшому дослідженні даної теми, так як в роботах зазначених авторів недостатньо уваги приділено пошуку нових шляхів побудови ефективної системи управління зовнішнім державним боргом, основним завданням якої стало б перетворення зовнішніх державних запозичень на інструмент економічного зростання. Відтак, дана тема є актуальною, що й зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз державної заборгованості України, прогнозування основних показників державного боргу, а також визначення основних напрямів управління борговою політикою держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком світової фінансово-економічної кризи проблема державного боргу загострилася майже у всіх країнах світу, в тому числі й високорозвинутих. Особливо гостро це питання стоїть для України, де криза, вплинувши на економічну рецесію, спричинила зростання потреб держави у позикових ресурсах [10, с. 195].

Через обмежений доступ України до міжнародних ринків позикових ресурсів, що потерпали від боргової кризи, основна частина залучених у 2011 р. ресурсів були внутрішніми. Так, протягом 2011 року внутрішній борг України зріс на 14,0%, а зовнішній – на 7,7%.

Оскільки протягом 2011 року Україна не отримувала додаткових позик від міжнародних організацій, це дозволило стримати зростання боргу. Проте протягом 2012 року Україні потрібно буде повернути 11,9 млрд. дол. США, а це близько третини її золотовалютних резервів [5, с. 4].

З огляду на зазначене, простежимо зміну показників державного боргу за період з 2007 по 2011 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни прямого державного та гарантованого боргу
 протягом 2007-2011 рр.*

Показники	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Прямий державний борг, млрд. грн.	71,3	130,7	211,6	323,5	357,3
Частка до ВВП, %	9,9	13,8	23,2	29,1	27,2
Прямий державний та гарантований борг, млн. грн.	88,7	189,4	301,5	432,2	473,1
Частка до ВВП, %	12,3	19,9	33	38,9	36

*Складено автором на основі даних [1].

Прямий державний та гарантований борг України протягом 2011 року зріс на 9,5%, а частка ВВП становила 36,0% (зменшилася на 2,9%). Варто відзначити також збільшення прямого державного боргу на 10,4% у 2011 році, порівняно з 2010 роком, і зменшення частки ВВП на 1,9%.

Для кращого розуміння проблеми проаналізуємо валовий зовнішній борг України, тобто загальний обсяг заборгованості за всіма існуючими, але не умовними зобов'язаннями (рис. 1.)

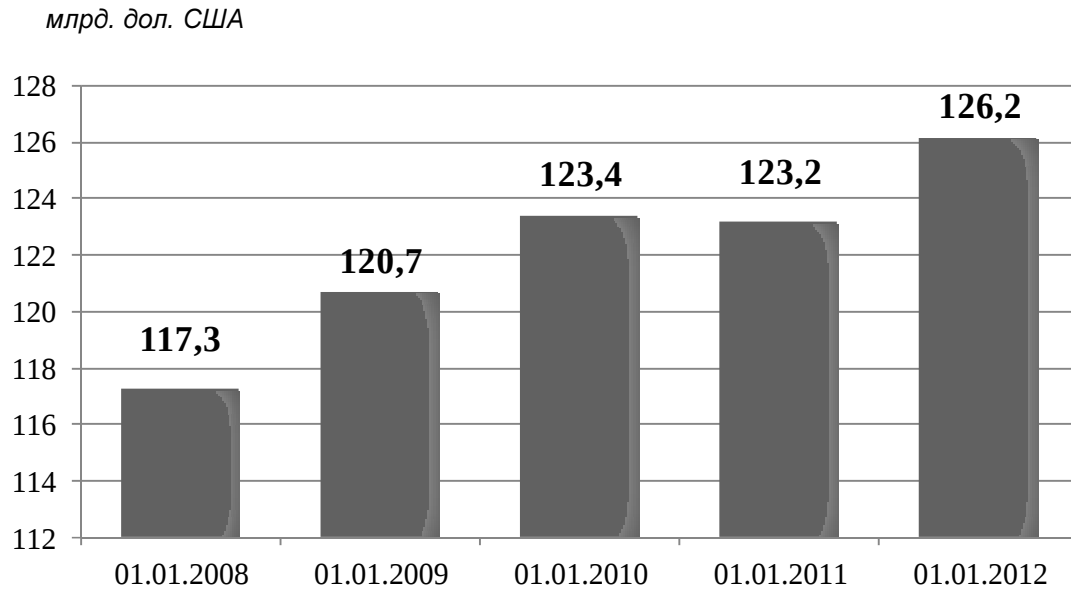

Рис. 1. Динаміка валового зовнішнього боргу України протягом 2007-2011 рр.*

*Розроблено автором на основі даних [1].

Ситуація характеризується збільшенням зовнішнього боргу з року в рік. Так, у 2008 році, порівняно з 2007 роком його збільшення склало 3,4 млрд. дол. США, у 2009 році, порівняно з 2008 – 2,7 млрд. дол. США, а от у 2010 році, порівняно з 2009, спостерігаємо хоч і не значне, але зменшення цього показника на 0,2 млрд. дол. США. Станом на 01.01.2012 валовий зовнішній державний борг зріс на 3 млрд. дол. США.

У 2011 році рівень валового зовнішнього боргу України зменшився до 76,6% від ВВП порівняно з 85,0% на початок року і на 1 січня 2012 року становив 126,2 млрд. дол. США.

Для конкретизації ситуації простежимо динаміку зовнішнього боргу України в розрізі секторів економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зовнішнього боргу України за секторами економіки протягом 2007-2011рр.*

млн. дол. США

Показники	станом на 01.01.2008	станом на 01.01.2009	станом на 01.01.2010	станом на 01.01.2011	станом на 01.01.2012
Сектор державного управління	24982	25980	27289	26650	25674
Органи грошово-кредитного регулювання	7509	7731	7804	7615	7487
Банки	28119	28482	27480	25944	25198
Інші сектори	50843	52401	54320	56102	60557
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	5893	6111	6494	6839	7120

*Складено автором на основі даних [1].

Дані таблиці свідчать про різке скорочення темпів приросту зовнішнього боргу секторів державного управління та органів грошово-кредитного регулювання (у 2010 році, порівняно з 2011р. на 976 млн. дол. США та 128 млн. дол. США, відповідно). Відносно ВВП, борг цих секторів зменшився з 23,5% до 20,2%. Зовнішній борг банків та інших секторів (включно з міжфірмовим боргом) скоротився з 61,5% від ВВП до 56,3%.

Якщо ж розглядати ці сектори окремо, то зменшення боргу спостерігаємо лише за банківським сектором, структури якого продовжують активно погашати свої зовнішні зобов'язання. Заборгованість цього сектору у 2011 році, в порівнянні з 2010 скоротилась на 746 млн. дол. США. Цей же показник у інших секторах зріс на 4455 млн. дол. США, а міжфірмовий борг за той же період виріс на 281 млн. дол. США.

Ефективне управління боргом на всіх його етапах дозволить уникнути кризових боргових ситуацій, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічного розвитку України [4].

З огляду на це простежимо ситуацію, спрогнозувавши основні показники, що характеризують державний борг (табл. 3).

Таблиця 3

**Прогнозні значення обсягів прямого державного боргу,
 дефіциту державного бюджету та ВВП України у 2012-2015 рр.***

Показник	Період, рік			
	2012	2013	2014	2015
Величина прямого державного боргу України, млн. грн.	672414,18	905382,21	1176148,96	1484714,45
Обсяг дефіциту державного бюджету України, млн. грн.	110813	152101,5	200089	254775,5
Обсяг ВВП України, млн. грн.	1386770	1521429	1656088	1790747
Відношення прямого державного боргу України до ВВП України, %	48,49	59,51	71,02	82,91

*Складено автором на основі даних [8, с. 213; 214].

Відповідно до прогнозу, за наявного стану прямий державний борг буде зростати, що спричинить і збільшення дефіциту державного бюджету. Позитивним слід вважати і збільшення обсягів ВВП, проте планується ріст відношення державного боргу України до ВВП, яке у 2015 наблизиться до 83%. Основною причиною такої ситуації є щорічне зростання дефіциту державного бюджету України, чому, в свою чергу, сприяє боргова політика нашої держави [8, с. 216].

Для ведення ефективної боргової політики необхідною умовою є стабільність фінансової системи держави. Водночас цьому перешкоджають: недосконалість законодавчої бази, значний обсяг державного боргу та його постійне збільшення, механізм реструктуризації боргу і його обслуговування.

За такої ситуації для ефективного управління зовнішнім державним боргом України необхідно наступне:

- налагодження повного обліку умовних боргових зобов'язань та запровадження системи управління, спрямованої на попередження ризиків та створення державних фінансових резервів необхідних в критичних умовах [9, с. 6];

- зменшення частки заборгованості, яку необхідно погасити в короткостроковому періоді, для чого пропонується здійснити рефінансування державного боргу за рахунок нових запозичень на більш прийнятних відсоткових умовах;

- встановлення твердого контролю над часткою кредитів із плаваючою відсотковою ставкою [3];

- диверсифікацію джерел залучення коштів в економіку;

- збереження економічної безпеки держави, посилення ролі внутрішніх ринкових позик у процесі фінансування дефіциту бюджету, запровадити облігації зовнішньої державної позики з плаваючою відсотковою ставкою, прив'язаною до темпів інфляції, перехід до випуску ощадних облігацій, які розповсюджуватимуться серед фізичних осіб;

- відмову від практики емісійного фінансування дефіциту бюджету та дотримання курсу поміркованої грошово-кредитної політики;

- встановлення граничного розміру дефіциту Державного бюджету України на рівні, що не перевищує 3% ВВП;

- проведення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, використання потенціалу зовнішнього фінансування дефіциту бюджету за рахунок кредитних ресурсів МБРР і відмова від спрямування до державного бюджету позик МВФ, які створюють інфляційне «нависання», внаслідок конвертації отриманих валютних коштів у гривню [7, с. 279].

На нашу думку, дана політика повинна спрямовуватись на стратегічний розвиток. До того ж, забезпечення макроекономічної стабільності та зменшення боргової залежності вимагають збільшення уваги не лише до зобов'язань державного сектора, але й до боргів інших суб'єктів, так як ефективність політики управління державною заборгованістю повинна спрямовуватись на економіку країни вцілому. З огляду на це вважаємо за необхідне [2, с. 24]:

- ініціювати процес реструктуризації зовнішніх боргів корпоративних позичальників;

- встановити певний ліміт надання державних гарантій на рівні 3% від ВВП і забезпечити їх цільову направленість на інвестиції в інфраструктуру.

- Кабінету Міністрів та Міністерству фінансів України розробити стратегію управління умовними борговими зобов'язаннями.

В той же час здійснення ефективного управління зовнішнім державним боргом України передбачає розробку концепції такої стратегії, з точки зору якої державний борг розглядатиметься не як борговий тягар на національну економіку, а як інструмент механізму забезпечення економічного зростання країни. Виділимо два основних напрямки концепції боргової стратегії України:

- 1) повна відмова від нових зовнішніх державних запозичень;

- 2) здійснення нових зовнішніх запозичень у безпечних розмірах і тільки на інвестиційні цілі [6].

Зовнішні державні запозичення необхідні для забезпечення платоспроможності держави та досягнення економічного зростання. Тому другий напрямок розробки боргової стратегії є більш прийнятним для України і він має базуватися на наукових засадах. Структуру і розмір державного боргу слід прогнозувати на декілька років та навіть десятиріч, наслідком чого буде стабільне економічне зростання й потужна фінансова система.

Висновки з даного дослідження. Для застосування комплексного підходу до вирішення проблеми зовнішнього державного боргу України виконано наступні заходи.

1. Проаналізовано особливості формування та сучасний стан зовнішнього державного боргу України, що дозволило дійти висновку про динамічне зростання зовнішнього державного боргу, зумовлене складною фінансово-економічною ситуацією в державі, політичною нестабільністю та суперечливістю процесів економічних перетворень.

2. Спрогнозовано зростання основних показників державного боргу при незмінній борговій політиці.

3. Запропоновано наступні напрямки вдосконалення механізму управління зовнішнім державним боргом України:

- збереження економічної безпеки держави при виборі боргового джерела;
- реструктуризація зовнішнього державного боргу;
- запобігання зростанню боргового навантаження.

4. Встановлено, що здійснення ефективного управління зовнішнім державним боргом передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягаря, а як інструмент економічного зростання в державі.

5. Обґрунтовано, що до зовнішніх державних запозичень доцільно звертатися лише для забезпечення платоспроможності держави та досягнення її економічного зростання.

Література

1. Аналітичні матеріали щодо державного боргу [Електронний ресурс]: за даними офіційного сайту / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
2. Богдан Т. Регулювання боргових процесів на новому етапі розвитку світової фінансової системи / Т. Богдан // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С.18 - 24.
3. Державний борг України: економічна суть та сучасний стан [Електронний ресурс] / А.В. Джаман // – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Economics/15_102687.doc.htm
4. Державний борг України: механізм управління та обслуговування [Електронний ресурс] / К. Л. Бабчук, Н. В. Мацедонська // – Режим доступу: <http://intkonf.org/>
5. Лановий В. Державний борг, зовнішні фактори та макроекономічна політика / В. Лановий // Фінансовий ринок. – 2011. – № 11 (97). – С. 3-4.
6. Макроекономічні тенденції у 2011 році [Електронний ресурс]: за даними Держкомстату України / Звіт за 2011 рік. – Режим доступу: <http://www.kinto.com/reports/year2011/23305.html>
7. Печенюк Н. М. Економічна безпека України в контексті управління зовнішнім боргом держави / Н. М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8 (122). – С.132-141.
8. Прогнозування показників державного боргу як фактора економічної безпеки України [Електронний ресурс] / І. Ю. Кондрат, С. Я. Фаріон // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 209-216. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/
9. Сідельникова Л. П. Боргова політика України в умовах нестабільної економіки / Л.П. Сідельникова // Економіка та держава. – 2011. – № 9, вересень. – С.4-7.
10. Форкун І. В. Формування та управління державним боргом в період фінансової кризи / І.В. Форкун, К. П. Хитра // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 195-199.